

KNIHY ZÁHAD

VLADIMÍR LIŠKA

Záhadné osudy slavných postav českých dějin

AL
press

KNIHY ZÁHAD

VLADIMÍR LIŠKA

**Záhadné
osudy
slavných postav
českých dějin**

Copyright © Vladimír Liška, 2013
Copyright © ALPRESS, s. r. o.

Všechna práva vyhrazena.

Žádnou část knihy není dovoleno užít
nebo jakýmkoli způsobem reprodukovat bez písemného
souhlasu držitele práv, s výjimkou krátkých citací
nebo odkazů, které tvoří součást kritického hodnocení.

Copyright © Vladimír Liška, 2013

Redakční úprava Miroslav Kozák

Grafická úprava obálky Tomáš Řízek

Elektronické formáty Dagmar Wankowska

Vydalo nakladatelství Alpress, s. r. o., Frýdek-Místek, 2013

shop@alpress.cz

Vydání první

ISBN 978-80-7543-162-2 (pdf)

Prolog

Dějiny každého národa mívají své vlastní mýty, legendy i pevně ustálené historické tradice, jež se časem stávají významnou součástí národního kulturního dědictví, k němuž se lidé pořád vracejí. Také v naší zemi tomu nebylo a není jinak.

Součástí těchto historických tradic však někdy bývá i zdůrazňování role významných osobností jako spolutvůrců dějinných událostí, kteří na vývoj historie měli tu větší, tam menší dopad nebo po sobě zanechali tvůrčí odkaz budoucím generacím či se do dějin nesmazatelně zapsali svými činy.

V souvislosti se zdůrazňováním významu dějinné role pozoruhodných osobností však existují i jisté neuralgické body, kde mýty a ustálené tradice občas převažovaly nebo stále převažují nad historickou realitou. Ale pravda je taková, že i naše dějiny byly a nadále zůstávají dílem lidí, mnohdy velmi výrazných a mimořádných postav naší historie. Na jejich vesměs pohnutých životních osudech pak

můžeme velmi přijatelně dokumentovat některé historické mezníky, jež vývoj našeho národa doprovázely.

Proto jsem zvolil přesně tento typ dějinných sondáží do často velmi pohnuté, tragické a rozporuplné minulosti bez ohledu na fakt, že občas bývá naplněna přežívajícími národními mýty, o jejichž oprávněnosti a pravdivosti se mezi odborníky diskutuje dodnes. To je ale jen důkazem toho, že naše dějiny jsou doprovázeny řadou dosud nevyřešených otázek, z nichž některých jsem se neváhal dotknout. Proto jsem se ani nevyhýbal tomu, zdůraznit ty skutečnosti, jež jsou předmětem kontroverzních výkladů, na které čtenář může mít odlišný názor nebo při nich pociťovat jisté pochybnosti.

Ale právě pochybnosti bývají cestou k hledání objektivní historické pravdy, a proto jsem přesvědčený, že tato kniha může přinést i řadu překvapivých zjištění. Přinese-li čtenáři i hlubší poznání toho, co stojí mimo její rámec nebo se pohybuje nad rámcem výsledků profesionálního historického bádání a přísně vědeckých výkladů, dosáhl jsem přesně toho, oč ve své práci vždy usiluji.

Kapitola 1

Zajatec Říma Marobud

O markomanském králi Marobudovi (zemřel kolem roku 37 n. l.), který někdy na sklonku 1. století př. n. l. začal na území české kotliny budovat svou říši, máme informace především z římských pramenů. Například historik Tacitus (55–120 n. l.) ho ve svých *Letopisech* nazývá králem a popisuje i boje, jež tento panovník vedl nejen proti Římu, ale i s germánským kmenem Cherusků, kteří se časem se svým vůdcem Arminiem stali nejnebezpečnějšími Marobudovými mocenskými konkurenty.

Pro římské impérium představovaly germánské kmeny v 1. století př. n. l. neustálou hrozbu. Přírozenou severní hranici římské říše tvořily řeky Rýn a Dunaj, za nimi pak pro Římany bylo už jen veliké neznámo. Řím na severu válčil již od časů Gaia Julia Caesara (100–44 př. n. l.), ale jeho snahy vytvořit za Rýnem trvalé předpolí, jež by impérium chránilo před loupeživými nájezdy germánských kmenů, se mívaly trvalejším účinkem. Germáni se expanzi Říma nejen úspěšně bránili, ale zároveň se jim podařilo vlastními výboji ve střední Evropě zničit kulturu Keltů a donutit je k masovému exodu za hranice římského impéria do Panonie a dále na Balkán. Před prvními římskými císaři tak na začátku 1. století n. l. vyvstal velký problém. Pokud chtěli zajistit bezpečnost svých severních hranic, museli Germány pacifikovat, ať už po dobrém, nebo po zlém. To druhé nakonec převážilo.

V těchto pohnutých válečných časech se mladičský Marobud jako jeden z germánských rukojmích ocitl v Římě při dvoře prvního římského panovníka Octaviana Augusta (63 př. n. l. – 14 n. l.), kde byl poté řadu let vychováván.

V důsledku válek Římanů s germánskými kmeny však někdy kolem roku 9 př. n. l. část Markomanů opustila svá původní sídla v Pomohani a usadila se v Čechách, odkud zčásti vypudila keltské obyvatelstvo, které pak hledalo nová útočiště na jih od Dunaje až k Balkánu. Zbytek Keltů si pak Markomané podrobili.

Za této situace se Řím rozhodl dosadit Markomanům Marobuda jako jejich krále v naději, že s nimi bude kolaborovat a zajistí v této oblasti klid a mír. Byl to vzdělaný muž, který přijal římské zvyky i kulturu, a dokonce i císař Augustus mu byl nakloněný a spatřoval v něm svého spojence.

Marobud si získal náklonnost i náčelníků okolních germánských kmenů, kteří ho začali uznávat jako svého nového vůdce, a markomanský král časem vybudoval jakýsi spojenecký germánský kmenový svaz, později nazývaný Marobudova říše. Ta od Severního moře přes Poodří a českou kotlinu sahala na jihovýchod až téměř k Dunaji. Hranice Marobudovy říše tak zčásti kopírovala vratké severní hranice římského impéria a bylo otázkou, jakou politiku mocný markomanský král nyní vůči Římu zvolí.

O Marobudově politice sice není nic určitého známo, ale Římané tak prudký vzestup jeho moci začínali vnímat jako potenciální hrozbu a roku 6 n. l. se císař Octavianus Augustus proti němu rozhodl vojensky zakročit. Z toho můžeme usuzovat, že Marobud chtěl jít cestou nezávislosti na Římu, neboť náčelníci spřátelených germánských kmenů římské impérium i nadále vnímali jako svého úhlavního nepřítele, který se je snaží zničit nebo zotročit. A pokud měl Maro-

bud i nadále zůstat jejich vůdcem a zachovat suverenitu jím vybudovaného germánského svazu, byl tyto protiřímské postoje nucen respektovat a promítat i do své politiky.

Silná římská armáda nyní mířila na sever, ale než mohlo dojít k rozhodujícímu vojenskému střetu s Marobudem, vypuklo na Balkáně mohutné protiřímské povstání, jehož násilné potlačení dostalo přednost. Římské vojsko se obrátilo do Illyrie proti povstalcům a k válce s markomanským panovníkem nedošlo.

Přibližně v té době Římanům v Porýní vyvstal nový silný protivník. Stal se jím bojovný germánský kmen Cherusků v čele s jejich náčelníkem Arminiem. Cheruskové začali napadat římská pohraniční opevnění a provádět loupeživé nájezdy.

Roku 9 n. l. vyslal císař Augustus proti Cheruskům a jejich germánským spojencům tři legie, jimž velel římský vojevůdce Publius Quintilius Varus. Arminius obratně vedenou válkou ze zálohy nakonec vlákal protivníka do pasti v Teutoburském lese a tam římské legie v neprostupném terénu zmasakroval. Varus v nastalé řeži padl.

Byla to největší porážka, jakou Řím v bojích s Germány dosud utrpěl, a vítězstvím opojený Arminius poslal Marobudovi Varovu hlavu. Snad mu tím chtěl demonstrovat, že je markomanskému králi naprosto rovnocenný, ale důvod tohoto hrůzného daru nemusel být jediný. Marobud po roce 6 n. l., kdy pouhá náhoda odvrátila válečný střet s Římany, zřejmě změnil svou politiku a snažil se nyní s mocným římským impériem vyjít po dobrém. Archeologové totiž v markomanských osadách našli velké množství artefaktů římské provenience, což svědčí o tom, že mezi Marobudovou říší a římskými obchodníky panovaly čilé obchodní styky. Zdá se, že Marobud dal nakonec přece jen přednost posilování vnitřní stability svojí říše mírovou cestou.

Po vítězství nad Varovými legiemi Arminius vybudoval vlastní germánský svaz, který měl jediný cíl – porazit Římany. Nyní se stal mezi Germány uznávaným válečníkem a na mírové počínání Marobuda hleděl se vzrůstajícím pohrdáním, neboť markomanský král se k válečnému Arminiovu svazu odmítl připojit. Zatímco Marobud preferoval mír, náčelník Cherusků se stal hlasatelem nesmiřitelného boje Germánů s Římem.

Tato rozdílnost postojů musela mezi oběma germánskými vůdci časem nutně vést k růstu napětí a Římané se toho chystali využít. Arminius však politikaření Říma nepochopil a roku 17 n. l. vyhlásil Marobudovi válku. Hodlal markomanského krále porazit a zničit, aby se sám chopil role sjednotitele všech germánských kmenů k boji s římským impériem.

Dodnes není jasné, kde k rozhodující bitvě došlo. Někteří badatelé soudí, že to mohlo být někde v severovýchodních Čechách, ale je to jen pouhý dohad. Tak nebo tak bitva skončila nerozhodně a Marobud svou armádu musel stáhnout poté, co část jeho bojovníků přešla na Arminiovu stranu. Ale ani náčelník Cherusků již neměl dostatek síly v této válce pokračovat, a tak se do celého konfliktu vložili Římané, které Marobud požádal o pomoc.

Novým římským císařem již v té době byl Tiberius (42 př. n. l. – 37 n. l.) a ten vyslal svého syna Drusa, aby v jednáních s Arminiovým germánským svazem markomanského krále zastupoval. Císař ale předem Drusa instruoval, aby si na těchto jednáních počínal opatrně; Marobudova říše byla pro Řím stále silným potenciálním konkurentem.

Drusus jednal přesně v intencích toho, co mu jeho otec přikázal, a především se snažil o to, aby dosavadní pevnou Marobudovu pozici mezi germánskými kmeny oslabil. Nakonec se mu podařilo sliby a úplatky dosáhnout toho, že od markomanského krále část germánských náčelníků

odpadla, i když příměří mezi Marobudem a Arminiem bylo nakonec dosaženo.

Drusus využil toho, že Arminiova prestiž mezi Germány rostla, neboť ho pokládali za velkého vojevůdce a ochránce jejich nezávislosti, zatímco v králi Marobudovi začínali spatřovat jen poslušného vazala Římanů. Císařův syn se navíc tajně spojil s jistým Katvaldou, kterého kdysi Marobud ze své říše vyhnal a jenž pobýval mezi Góty žijícími poblíž řeky Visly.

Katvalda s pomocí germánských kmenů, které už dříve od markomanského krále odpadly, vtrhnul roku 19. n. l. do nitra Marobudovy říše a vyvrátil jeho centrální sídlo – legendární Marobudum, jež se podle názorů soudobých historiků mohlo nacházet někde na území české kotliny. Tato intervence byla tak rychlá a nečekaná, že se Marobud nezmohl na účinnější odpor a v poslední chvíli se zachránil útekem na římské území, kde požádal císaře Tiberia o azyl. Jeho říše se poté rychle rozpadla.

Císař Tiberius byl vůči Marobudovi velkorysý. Vykázal mu za místo pobytu Ravennu, kde někdejší markomanský panovník strávil pod přísným dohledem ještě dalších osmnáct let. Bylo o něj dobře postaráno – žil v přepychu a tloustl –, ale mohl už jen vzpomínat na zlaté časy, kdy byl dlouhých pětadvacet let králem velké germánské říše. Zemřel zcela osamocený a jeho osud byl výstrahou každému, kdo se odvažoval protivit římské moci.

Ale svým způsobem měl Marobud štěstí, neboť jeho soupeř Arminius dopadl mnohem hůř. Několik měsíců po pádu markomanského krále byl totiž svými příbuznými zavražděn. Římané je podplatili a mocný náčelník Cherusků neměl ani tušení, že se za jeho zády osnuje zrada.

Také Katvalda byl nakonec Germány z území Marobudovy říše vypuzen, neboť si začal hrát na nového panov-

nika, což po Marobudově exilu zcela nezávislé germánské kmeny odmítly přijmout. Muž, který rozvrátil Marobudovu říši, nakonec zemřel ve vyhnanství v římské Galii.

Říše krále Marobuda byla vůbec prvním pokusem o vytvoření jednotného státního celku sahajícího i na naše území, neboť česká kotlina byla jeho součástí. Markomanský panovník kopíroval při utváření svojí říše to, co se v mládí od Římanů naučil. Usiloval o hospodářskou soběstačnost, nutil porobené keltské obyvatelstvo platit daně a vybudoval dobře vycvičenou armádu. Znal dostatečně římskou vojenskou strategii i taktiku, a možná právě proto ho Řím považoval za tak nebezpečného.

V soupeření s římským impériem však neměla Marobudova říše žádnou šanci; tak pevnému a ekonomicky silnému státu nemohl markomanský král s úspěchem čelit. Proto také nakonec vůči Římu zvolil cestu smíru, což se mu stalo osudným. Ale ani ti z Germánů, kteří preferovali válku za svou nezávislost a svobodu, nedopadli o nic lépe.

V té době byla moc římského impéria nezničitelná, ale kolem roku 50 n. l. se na jeho severních hranicích začala situace měnit. Markomani a Kvádové se pod tlakem jiných migrujících a mezi sebou soupeřících germánských kmenů tlačili na jihovýchod do Podunají, a Řím proto na získání dalších území severně od svých hranic musel dočasně rezignovat. Teď už pouze usiloval o budování dalších opevnění v této oblasti a prováděl jen občasné preventivní úderů za tuto pohraniční linii, aby se poté jeho vojska opět stahovala zpět.

Války s Germány však neskončily a za jejich vrchol je dodnes považováno období vlády císaře Marka Aurelia, který nad germánskými kmeny dosáhl řady vítězství a na delší čas odvrátil nebezpečí jejich loupeživých vpádů na území římské říše.

V té době už byl král Marobud dávno zapomenut, ale jednu záhadu po sobě budoucnosti přece jen zanechal. Dodnes se totiž zbytky jeho centrálního sídla – města, či spíše hradiště – nenašly. Prý se pravděpodobně nacházelo někde v Čechách, ale je to stále jen hypotéza. Podaří se někomu jednou toto místo odhalit? Pokud ano, možná budeme o tomto markomanském králi vědět mnohem víc než jen to, co nám o něm zanechaly některé dochované římské písemné prameny.

Kapitola 2

Atentát na knížete Břetislav II.

Násilný konec panování českého knížete Břetislava II. (vládl 1092–1100) dodnes zůstává obestřený tajemnem. Stal se obětí zákeřného atentátu, a i když byl jeho vrah známý, historikové se přiklánějí k názoru, že se jednalo o akci na objednávku a v pozadí tohoto zločinu stál zřejmě někdo úplně jiný.

Ve skutečnosti je to ale jen hypotéza, neboť pachatel tohoto atentátu byl bezprostředně po jeho spáchání svými pronásledovateli bez milosti zlikvidován a nemohl už nikomu podat žádné bližší svědectví. Jedno však víme určitě. Břetislav II. si za osm let svojí vlády stihl udělat hodně nepřátel.

Už během vlády svého otce, knížete a prvního českého krále Vratislava II. (vládl 1061–1092, od roku 1085 jako král), se roku 1090 projevil jako velmi ambiciózní muž toužící po moci. V Čechách proti otci zosnoval šlechtické povstání, a nebýt toho, že se Břetislavův strýc, brněnský kníže Konrád I., mezi nimi ujal role prostředníka, kdoví, jak by to celé dopadlo. Za Vratislava II. se však postavila i církev a Břetislavovi nakonec nezbylo nic jiného než se před otcem pokořit a usmířit se s ním.

Vratislav II. však synovi jeho rebelii nikdy neodpustil, zbavil ho nástupnických práv a za budoucího českého knížete určil Břetislavova bratra a olomouckého knížete Boleslava. Břetislav pak raději volil cestu do exilu, neboť byl

svými přáteli varován, že mu jeho otec usiluje o život. Se svými straníky odešel do Uher k příbuzným matky, ale osud o jeho budoucnosti rozhodl jinak. Nový knížecí následník Boleslav totiž roku 1091 (uvádí se i datum 1090) zemřel a v lednu 1092 ho na věčnost následoval i král Vratislav II.

Umírající český král však ještě před smrtí jmenoval nástupcem na knížecí stolec svého bratra Konráda I. Brněnského, který se poté nad českým knížectvím ujal moci. Podle starého seniorského práva, jež vyhlásil český kníže Břetislav I. (vládl 1034–1055), na to měl plné právo, neboť byl nejstarším žijícím Přemyslovcem.

Toto právo však Břetislav od počátku zpochybňoval a uznával pouze nástupnictví nejstarších knížecích synů v přímé panovnické linii. A tím byl právě on. Z jeho pohledu měl titul českého panovníka přecházet jen z otce na nejstaršího syna, případně na další mužské potomky – a pouze tehdy, nebylo-li to možné, vstupovalo v platnost staré seniorské právo knížete Břetislava I.

Nejednotnost ve výkladu nástupnických práv ale českou šlechtu příliš nezajímala, neboť pouze jí na sněmu příslušela volba nového panovníka. Staré seniorské právo šlechta nepovažovala za zákon, který by se měl bezpodmínečně dodržovat.

Za situace, která nastala po smrti knížete a krále Vratislava II., hrozila mezi Konrádem Brněnským a králem Břetislavem nová domácí válka, ale po sedmi měsících Konrád Brněnský náhle zemřel a Břetislavova cesta na knížecí stolec byla volná. Ihned se z Uher i s vojenskou hotovostí vrátil do Prahy, kde byl šlechtou a duchovenstvem slavnostně uvítán jako nový český panovník.

Syn zemřelého Konráda Brněnského Oldřich však vládu nového knížete neuznával, neboť byl přesvědčený, že podle seniorského práva měl český knížecí stolec náležet jemu. Byl opravdu starší než Břetislav II., ovšem šlechta a církev

rozhodly jinak. Aby kverulanta přivedl k rozumu, nechal Břetislav II. v roce 1097 na nějaký čas Oldřicha Brněnského uvěznit na svém hradě v Kladsku. Toto území nový český kníže v předchozích válkách s Poláky anektoval a připojil k českému státu.

Avšak Oldřich Brněnský a jeho bratr, znojemský údělný kníže Litolt (zemřel 1112), se nevzdali a dále zpochybňovali nárok Břetislava II. na vládu v českém knížectví. Nakonec došlo k jejich odboji, který Břetislav II. neváhal potlačit vojenskou silou a dobytá moravská údělná knížectví (Brněnsko a Znojensko) předal svému bratru Bořivojovi, jehož mezitím ustanovil svým nástupcem.

Moravské Přemyslovce, především pak syny Konráda I. Brněnského, lze proto považovat za nebezpečné Břetislavovy protivníky, kteří však nebyli jediní. Hned po svém nástupu na český knížecí stolec se Břetislav II. rozhodl, že v knížectví tvrdě zlomí stále přežívající pohanské kultury. Není pochyb o tom, že si tímto krokem chtěl naklonit především křesťanské duchovenstvo, neboť již během své vzpoury proti otci poznal, že politický vliv církve nelze podceňovat.

Přikázal vykácet původní pohanské háje a zničit pohanské modly a oltáře. Zároveň ze země vyhostil všechny žreče a mágy. Dá se předpokládat, že si z vyznavačů pohanství udělal nepřátele, i když se většinou jednalo o venkovský lid. Není však vyloučeno, že i někteří urození šlechtici se v Čechách stále mohli potají klanět přírodním bůžkům. Tak jako tak udělal Břetislav II. českému pohanství rázný konec a posílil moc křesťanské církve.

Mezi protivníky Břetislava II. lze rovněž počítat i polského knížete Vladislava, s nímž český kníže vedl úspěšné války, obsadil Kladsko a donutil Poláky k placení tzv. mírového poplatku. K úhlavním nepřítelům českého knížete lze také

přičíst dva předáky mocného rodu Vršovců Božeje a Mutinu, které v roce 1096 Břetislav II. obvinil ze zrady, zabavil jim v Čechách rozsáhlý majetek a vypověděl je ze země. Oba vyhnanci nakonec skončili u dvora polského panovníka Vladislava, který jim poskytl azyl.

Lidí, které si Břetislav II. zneprátelil, tedy nebylo málo a mnozí z nich jistě měli zájem na jeho likvidaci. A k té těsně před vánočními svátky roku 1100 skutečně došlo.

Břetislav II. se svou družinou tenkrát přijel na knížecí dvorec ve Zbečně, odkud se svými šlechtickými kumpány vyrazil do okolních lesů na hon. Jezdci se vraceli až pozdě večer jedinou cestou k tvrzi, točící se kolem řeky Mže (dnešní Berounka), když tu náhle z nedalekého křoví vyrazil muž s tesákem (podle jiné verze šlo o kopí) v ruce a vrazil ho projíždějícímu knížeti přímo do břicha. Pak rychle vsedl na ukrytého koně a zmizel v lese.

Zatímco se těžce zraněný panovník skácel z koně na cestu, část jeho družiny se uprchlíka vydala pronásledovat. Náhle se před nimi ozval zděšený výkřik a poté bolestné úpění. Když se přiblížili k místu, odkud výkřik zazněl, spatřili v hluboké proláclině muže, který se svíjel bolestí. Jeho kůň zřejmě klopýtl a shodil ho na zem. Při nečekaném pádu se atentátník zranil vlastním mečem a jezdcí v něm ke svému údivu poznali německého šlechtice Lorka, jednoho z Břetislavových oblíbenců! Jeden z pronásledovatelů neváhal, přiskočil ke zraněnému a jedinou ranou mu usekl hlavu, kterou strčil do vaku. Bezhlavé tělo pak ostatní členové knížecí družiny naložili na koně a pomalu se vraceli zpět.

To už jeden z knížecích předáků zalarmoval v tvrzi služebnictvo, které se s hořícími loučemi vydalo v ústrety panovníkovi, jenž ležel na narychlo zhotoveném smyku z větví, a táhli ho do bezpečí. Kníže byl při vědomí, držel se za břicho a tiše sténal.

Ve zbečenské tvrzi propukl pláč a zmatek. Přivolaný felčar hlubokou ránu sice ošetřil, ale bylo mu jasné, že je smrtelná. Ostří vražedného tesáku proniklo do střev a naděje na panovníkovu záchranu byla nulová. O dva dny později kníže Břetislav II. skonal.

Byl téměř do poslední chvíle při plném vědomí. To už znal svého vraha – družiníci mu ukázali Lorkovu hlavu, kterou i s jeho tělem přikázal potupně vhodit do nedaleké řeky.

Pohřbu zavražděného panovníka v pražské bazilice sv. Víta se zúčastnily velké davy Pražanů. A jak poznamenal Kosmas (1045–1125) ve své *Kronice české*, do hrobu ho doprovázel pláč všeho lidu a všechny trápila jediná otázka: proč Lork na panovníka zaútočil, když patřil mezi Břetislavovy favority a – jak potvrzovali kronikáři Kosmas a později i Dalimil – kníže ho odměňoval statky i obilím? Kronikář Dalimil odpověď našel. Podle jeho mínění se s Lorkem na atentátu na Břetislava II. domluvili vyhnaní Vršovci: „Vršovci se s Němcem smluvili, že mu přebohatě zaplatí, když knížeti život ukrátí.“ Ale měl Dalimil, jehož kronika vznikla až někdy na přelomu 13. a 14. století, pravdu?

Za nejautentičtější sdělení o tomto atentátu musíme v každém případě považovat zápis kronikáře Kosmy, jenž byl současníkem zavražděného knížete. Ten potvrzoval, že kníže ve Zbečně tušil, že mezi jeho družiníky může být zrádce, který se ho pokusí zabít. Nebyl si však zřejmě jistý, zda je jeho podezření oprávněné, a tak se rozhodl, že na lov druhého dne přece jen vyrazí, což se mu stalo osudným.

I když Dalimil o dvě století později tvrdil, že Lork patřil k oblíbencům Břetislava II., Kosmas, jenž byl svědkem pohřbu zavražděného knížete, nic takového ve své kronice neříká a Lorka pouze nazývá bezbožným lotrem a sluhou Satanovým. Skutečnost je taková, že z nejautentičtějšího Kosmova svědectví vůbec nevíme, kdo atentátník byl.

Nesporně se ale jednalo o šlechtice, neboť měl koně, tesák i meč. Zda patřil k družině Břetislava II., která ho na lov doprovázela, není rovněž jisté. Možná se honu zúčastnil a pak se do ostatních při návratu oddělil, aby si v záloze na knížete počíhal, ale mohlo to být i úplně jinak. Snad patřil ke knížecímu doprovodu, ale na lov nejel a zůstal ve zbečenské tvrzi, odkud se poté nenápadně vytratil na číhanou. Jak to ale doopravdy bylo, to už se asi nikdy nedozvíme.

Dalimil za původce atentátu na Břetislava II. jednoznačně určil Vršovce, respektive jejich ze země vypovězené předáky Božeje a Mutinu. Kosmas ale potvrdzoval, že šlo o fāmu, která se tehdy mezi lidmi rozšířila. Přesto i on byl přesvědčený, že Božej s Mutinou vražedný útok zosnovali, i když vrahem byl Lork, kterého si oba Vršovci zřejmě k provedení atentátu najali.

Byli však i jiní potenciální organizátoři zbečenské vraždy. Na prvním místě lze jmenovat potomky zesnulého brněnského knížete Konráda I. Oldřicha a Litolda z moravské přemyslovské větve, jejichž údělná knížectví Břetislav II. dobyl a předal svému bratru Bořivojovi. Oba Konrádovci pak uprchli do sousedních Rakous, ale jakmile se roznesla zpráva o Břetislavově smrti, vrátili se na Moravu a opět se ujali vlády nad svými úděly.

Dalším, kdo mohl mít zájem na násilném odstranění českého knížete, byl polský panovník Vladislav. Ale těsně před Břetislavovou smrtí dorazil z Polska do Čech již dříve domluvený mírový poplatek, k němuž se poražený polský vladař Břetislavovi II. zavázal. Proč by ho ale Vladislav posílal, kdyby věděl, že na jeho českého rivala má být v brzké době spáchán atentát? Že by se tím od sebe jen snažil odvrátit podezření?

Mezi další pachatele v pozadí však mohli patřit i tajní vyznavači pohanství, s nimiž Břetislav II. na počátku svého

panování tvrdě zúčtoval, když v Čechách přikázal zničit všechny pohanské okrsky a modly. Mohli strůjci atentátu pocházet z okruhu vyhnaných žreců?

Ale je tu ještě jedna možnost. Třeba bylo v okruhu knížecí družiny spiklenců mnohem víc a Lork byl jimi pověřen k uskutečnění atentátu. Bylo dohodnuto, že se budou vracet do zbečenské tvrze až po setmění, aby bylo možné útok provést bez většího rizika a pachatel zůstal nepoznán. Nikdo nepočítal s tím, že se knížeti věrní družiníci pokusí vraha v temném lese stíhat. Možná s nimi pachatele naoko honili i samotní spiklenci, a nebýt toho, že atentátník spadl z koně a při pádu se sám těžce zranil, pravděpodobně by z místa činu unikl. Ale když byl díky této neuvěřitelné náhodě dopaden, nezbývalo spiklencům nic jiného než ho navždy umlčet, aby je neprozradil. A tak ho jeden z nich na místě zabil, což v tu chvíli vypadalo jako spravedlivá odplata za provedený zločin.

Tak jako tak padla vina na Vršovce, i když Břetislavův nástupce, jeho bratr kníže Bořivoj II. (vládl 1100–1107), neudělal nic, aby je potrestal. Dokonce po návratu Božeje a Mutiny z Polska jim jejich dříve zabavené majetky vrátil. To na Bořivoje II. vrhá stín podezření. Nebyl to nakonec on, kdo se s Vršovci proti svému staršímu bratru spojil, neboť sám usiloval o vládu nad celým českým knížectvím? Že by mu už nestačila jen Břetislavem II. darovaná Morava a chtěl mnohem víc?

Ať to bylo jakkoli, rod Vršovců o sedm let později postihl krutý trest. Vlady se roku 1107 zmocnil údělný olomoucký kníže a Bořivojův bratranec Svatopluk (vládl 1107–1109), který nechal Vršovce včetně žen a dětí vyvraždit. Jejich obrovité majetky byly Svatoplukem zabaveny a předány do správy jiným knížecím předákům.

Byla to poslední masová čistka mocenských odpůrců vládnoucích Přemyslovců. Záminkou k ní se stala odplata

za smrt Břetislava II., ale ve skutečnosti šlo o cílenou likvidaci Přemyslovcům již dlouho nepohodlného rodu, jenž v té době patřil k nejmocnějším a nejbohatším v Čechách. Pokud ale Vršovci skutečně stáli v pozadí atentátu na knížete Břetislava II., jak praví historická tradice, pak jim jeho smrt přišla hodně draho.

Kapitola 3

Král železný a zlatý Přemysl Otakar II.

Byl to nejmocnější český král z rodu Přemyslovců, který dokonce jako první český panovník vážně sahal i po koruně vládce Svaté říše římské národa německého. Měl ji téměř na dosah, a přece mu unikla. Tento vznešený titul mu nakonec roku 1273 doslova vyfoukl Rudolf I. Habsburský (1218–1291), nevýznamný hrabě, jehož skromné državy se nacházely na území dnešního Alsaska-Lotrinska a Švýcarska.

Český panovník Přemysl Otakar II. (1233–1278), kterému se v cizině přezdívalo král železný a zlatý pro jeho rytířskou udatnost a nesmírné bohatství, však Rudolfovu volbu odmítl uznat. Tím si zadělal na vážné problémy, které nakonec roku 1278 vyústily v tragickou bitvu u Suchých Krut (na Moravském poli), kde byl svým habsburským rivalem nejen poražen, ale zároveň v této bitvě sám padl.

Dnes je už jedna věc jistá. Vůbec to s ním nemuselo tak zle dopadnout, nebýt jeho přemrštěných panovnických ambicí, kterými se vyznačoval. Přemysl Otakar II. byl totiž velmi egoisticky založený muž, který se o svou moc nerad s někým dělil. Nesmírně toužil po tom, být velikým králem, ale nakonec přecenil nejen své možnosti, ale především své mocenské protivníky. A těch nebylo málo.

Už jako mladý muž se vzbouřil proti svému otci, českému králi Václavovi I. (vládl 1230–1253), a roku 1247 proti

němu na Moravě i v Čechách vyvolal šlechtické povstání. V té době Přemysl spravoval Markrabství moravské, ale jeho ctižádosti to bylo málo. Vzbouřená šlechta ho provolala mladším králem, ale tento titul mu mohl udělit jedině jeho otec, který však svého syna považoval za uzurpátora.

Králi Václavovi I. tehdy nezbylo nic jiného než se synem vyjednávat, neboť do celého konfliktu se jako smířčí činitel zapojila králova sestra Anežka Přemyslovna (1211–1282), abatyše ženského kláštera Na Františku. Té se nakonec podařilo mezi králem a jeho synem zprostředkovat mír.

Václav I. sice odbojnému synovi opět potvrdil titul moravského markraběte, ale když se Přemysl přijel na hrad Týřov svému otci pokořit a pokračovat s ním v jednáních, král ho nechal i s jeho straníky zatknout a kralevice uvěznil na hradě Přimda, kde ho nechal řetězem připoutat ke kamennému sloupu jako zločince. Tak byl šlechtický odboj zlomen silou, i když Anežka Přemyslovna svého královského bratra nakonec přesvědčila o tom, že se jeho syn stal jen obětí intrik nehodných rádců, z nichž dva poté nechal Václav I. popravit.

Král nakonec Přemysla z vězení propustil a od té doby spolu žili v naprosté shodě a vytvořili vladařský tandem, jímž České království povýšili na nejvýznamnější feudální stát ve střední Evropě. Nakonec se zmocnili i významného území rakouského rodu Babenberků, s jehož poslední žijící dědičkou Markétou se mladý Přemysl Otakar v roce 1252 oženil.

Svatba se však stala v okolních zemích terčem kritik a posměšků, neboť Markétě bylo přes padesát let a svému choti už nemohla dát děti. Bylo zjevné, že šlo o sňatek z mocensko-politických důvodů, což se ukázalo v roce 1253, kdy se Přemysl Otakar II. stal po otcově smrti novým českým panovníkem. Od této chvíle se o svou mnohem starší manžel-

ku nestaral a našel si mladou milenku, teprve šestnáctiletou rakouskou šlechtičnu Anežku z Kuenringu, která Přemyslovi v roce 1255 konečně porodila prvního syna Mikuláše (pozdějšího opavského vévodu).

V roce 1260 vedl ambiciózní český král válku s uherským panovníkem Bélou IV. (1206–1270) o získané rakouské državy, na které si tento vladař rovněž činil nároky. Rozhodující bitvu u Kressenbrunu Přemysl Otakar II. vyhrál a obsadil tehdy i část uherského území. Bělovi IV. nezbylo nic jiného než s českým králem vyjednávat a oba se rychle dohodli. Přemysl se totiž při těchto jednáních zamiloval do překrásné Bělovy vnučky Kunhuty a ruka byla v rukávě.

Markéta Babenberská se za této pro ni jistě tristní situace zachovala velkoryse. Souhlasila, aby se s ní Otakar rozvedl, a odešla roku 1267 do ústraní v Kremži, kde zanedlouho zemřela.

Ted' měl český král novou legitimní manželku, která mu porodila dvě dcery a syna, budoucího českého krále Václava II. (1271–1305). Rakouské državy, které Přemysl Otakar II. získal sňatkem s Markétou Babenberskou, však nadále zůstaly připojené k Českému království. Moc českého krále dosáhla vrcholu a zdálo se, že jeho manželské štěstí i pevné panovnické postavení nemůže nic ohrozit.

Ale ukázalo se, že nic netrvá věčně a že moc a úspěch plodí závist i nepřátelství, když jsou až příliš dávány na odív. Jestli totiž českému králi opravdu něco chybělo, pak to byla pokora. V okolních zemích se o něm říkalo, že je nejen nejbohatším panovníkem Evropy, ale také jedním z nejlepších válečníků. Však to také dokazoval.

Od roku 1270 vládl v Uhrách po smrti Bély IV. jeho syn Štěpán, jenž smířlivou politiku svého zesnulého otce vůči českému králi nikdy neuznával. Padesátitisícové uherské vojsko složené převážně z divokých Kumánů vpadlo neče-

kaně do Rakous, kde plenilo a vraždilo na potkání. Na šestnáct tisíc pokojných vesničanů Uhří zajali a prodali do otroctví.

Přemysl Otakar II. nelenil a vyhlásil nové válečné tažení, při kterém tentokrát hodlal dobýt celé Uhry, pokud se mu Štěpán nepodrobí. V roce 1271 překročil český král s mohutným vojskem uherské hranice a zmocnil se převážné části Horních Uher (dnešního Slovenska). Došlo k bitvě, v níž byl uherský panovník poražen a uznal Přemyslovu hegemonii v Rakousích.

Po uzavření míru však Štěpán vyslal své Kumány na Moravu a český panovník si uvědomil, že se proradný uherský král z ničeho nepoučil. Přemyslův nový úder do Uher tentokrát znamenal pro Štěpána hrozbu ztráty uherské koruny a nakonec mu nezbylo nic jiného než přijmout potupnou dohodu o spojenectví, jak to kdysi učinil i jeho otec Béla IV. O rok později však Štěpán zemřel a Přemysl Otakar II. se začal ucházet o uherský trůn.

Když to už vypadalo, že se mu podaří Uhry dobýt a připojit k Českému království, dorazila z německé říše nečekaná zpráva o volbě nového panovníka Svaté říše římské národa německého, kterým se stal Rudolf I. Habsburský.

Český král zuřil, protože ho k volebnímu aktu vůbec nepozvali, ačkoli byl říšským kurfiřtem, tedy jedním z volitelů římských (římsko-německých) králů. Přitom právě on se při této volbě mohl ucházet o římskou korunu a nebyl rozhodně bez šancí ji získat, neboť se těšil přízni římského papeže Řehoře X., což pro něj znamenalo velikou podporu. Ale protože nebyl volbě nového římsko-německého panovníka přítomen, odmítl ji uzнат.

Přemysl Otakar II. v tom právem viděl spiknutí ostatních říšských kurfiřtů proti své osobě. Ti totiž nechtěli tak mocného panovníka, jakým český král byl, a raději dali přednost

bezvýznamnému habsburskému hraběti. Ale tento Habsburk se vzápětí ukázal být schopnější, než kurfiřti čekali, a podařilo se mu naklonit si na svou stranu papeže Řehoře X., který nakonec právoplatnost jeho volby potvrdil.

Nový římský král Rudolf I. Habsburský byl na koni. Nejprve Přemysla Otakara II. vyzval, aby vrátil všechny rakouské země, jichž se kdysi sňatkem s Markétou Babenberkovou zmocnil, neboť po vymření tohoto rodu se daná území stala uprázdněným říšským lénem, o jehož přidělení rozhodoval pouze římský panovník.

Tím Rudolf I. Habsburský postavil Přemysla Otakara II. do role uchvatitele Rakous a Štýrska, ale ponechával si k jednání s českým panovníkem otevřená vrátka, neboť mu vzkázal, že pokud od něj tyto země po složení povinného holdu přijme jako říšské léno, budou mu ponechány.

Od římského krále to byl chytrý tah. Pokud by Přemysl Otakar II. jeho nabídku přijal, uznal by tím zároveň Rudolfovu nadřazenost a Habsburk by se tak mocensky mohl plést do českých záležitostí. Ale český panovník nebyl hlupák, aby si toto nebezpečí neuvědomoval, a nabídku římského krále ke smíru za takovou cenu odmítl. Zároveň prohlásil, že Habsburkovu volbu i nadále považuje za neplatnou.

Rudolf I. Habsburský na to v roce 1275 reagoval tím, že na Otakara uvalil říšskou klatbu, čímž jej ocejoval jako nepřítele německé říše, jež od této chvíle nemusí nikdo poslouchat ani mu pomáhat – a dokonce i vlastní poddaní mu teď mohli odepřít poslušnost. Nebylo to nic jiného než pokus vyvolat v Českém království proti Přemyslu Otakarovi II. šlechtický odboj. Římský král totiž dobře věděl, že český panovník má doma řadu protivníků, kteří nyní říšské klatby využijí k tomu, aby Otakarovu moc oslabili.

V tomto odhadu se Rudolf I. Habsburský opravdu nemýlil. Proti králi povstal mocný jihočeský rod Vítkovců,

který s ním měl již delší dobu vážné rozepře. V severních Čechách se do čela šlechtického odboje zase postavil Boreš z Rýzenburka.

Za této situace, kdy mu doma hrozilo vážné nebezpečí vnitřní války, se Přemysl Otakar II. raději před Rudolfem I. Habsburským bez boje pokořil. Pro hrdého českého panovníka to byla nečekaná porážka. Musel se vzdát rakouských zemí, a dokonce Čechy a Moravu přijmout jako léno z rukou římského krále, i když to bylo v rozporu s ustanovením Zlaté buly sicilské (1212), v níž se jasně pravilo, že České království je samostatnou zemí, zcela nezávislou na římských panovnících.

K dovršení této hořké pilulky, kterou musel český král spolknout, souhlasil Přemysl Otakar II. i se sňatkem svého syna a dcery s Rudolfovými dětmi, aby tím bylo stvrzeno spojenectví obou rodů. Římský král poté zrušil říšskou klatbu, kterou na Otakara kdysi uvalil.

Rudolf I. Habsburský byl spokojen. Dosáhl všeho, čeho chtěl, aniž došlo k válečnému střetu s českým králem, jenž se teď chystal vypořádat se s domácími odbojníky. A zatočil s nimi opravdu tvrdě. Boreše z Rýzenburka zajal a dal popravit, Vítkovcům poplenil jejich statky a donutil je odejít do sousedních Rakous.

Přemysl Otakar II. však nejvíce toužil chytit jejich vůdce Závíše z Falkenštejna (cca 1250–1290), ten ale včas králově pomstě unikl a se svými druhy se přihlásil u římského krále, kterému nabídl své služby.

Tak nebo tak se českému panovníkovi podařilo v roce 1277 domácí šlechtický odboj zlomit silou, čímž prokázal, že je stále silným vladařem, s nímž se musí počítat. Teď, když si doma opět svou pozici upevnil, začal proti římskému králi připravovat odvetu za ponížení, které mu Rudolf I. Habsburský způsobil. Bylo jasné, že jejich spor může vyře-

šit jedině válka – oba se připravovali na rozhodující mocenský střet a hledali spojence.

Když se roku 1278 obě armády u Suchých Krut šikovaly k boji, jejich síly byly vyrovnané. Na stranu římského krále se v rozhodující chvíli postavili i Uhři a původní přesila českého vojska se vyrovnala. Přemysla Otakara II. podpořili nejen Poláci, ale i část rakouské šlechty, která byla nespokojená s daňovou politikou Rudolfa I. Habsburského.

Český král především spoléhal na těžkou jízdu, kterou chtěl nasadit hned v první fázi bitvy a rozhodnout ji tak jediným mocným úderem. Otakarovi těžkooděnci byli obávanými bojovníky, kteří měli rozhodující podíl i na předchozích vítězstvích svého panovníka.

Ale římský král si toto nebezpečí dobře uvědomoval, a proto vyčlenil tajnou zálohu asi sedmdesáti jezdců, kteří měli za úkol napadnout české těžkooděnce z boku a způsobit v jejich řadách zmatek. Tato taktika sice byla v rozporu s rytířským pojetím boje, kdy se válčilo čelními srážkami vojsk, ale Rudolf I. Habsburský se tímto kodexem válčení nemínil řídit – dával přednost taktice, v níž účel světil prostředky.

Úvodní část bitvy se opravdu vyvíjela ve prospěch českého krále. Drtivý nápor jeho těžkých rytířů byl sice zpomalen pohyblivou uherskou jízdou, která protivníka zpovzdálí ostřelovala mračny šípů, ale druhý sled Otakarova vojska zatlačil nepřítele až k nedalekému potoku, kde se rozpoutala krvavá řež.

V tuto chvíli pod Rudolfem I. Habsburským padl jeho kuň, a nebýt včasného zásahu zálohy rakouských rytířů, možná by v bitvě zahynul. O této záloze však Přemysl Otakar II. neměl ani ponětí, a když se rakouská jízda objevila v boku jeho těžkooděnců, velitel Otakarovy těžké jízdy Milota z Dědic

učinil nečekaný manévř: pokusil se své rytíře stáhnout zpět a útočící rakouské jízdě vpadnout do týla.

Ale bojující český král v čele prvního šiku tento manévř nepostřehl a se svou obrněnou družinou dál pokračoval v čelním útoku. Tím se dostal hodně hluboko mezi protivníkovy šiky, a aniž byl těžkooděnci Miloty z Dědic chráněn, náhle se ocitl uprostřed nepřátelských jezdců.

Milota z Dědic už svůj manévř nestihl dokončit, neboť spatřil, že pod českým králem padl jeho kuň. Co následovalo, už bylo velmi rychlé. Přemysl Otakar II. se nemohl dostatečně bránit, neboť těžké brnění, které měl na sobě, mu znemožňovalo aktivnější pohyb. Byl na místě doslova ubit rakouskými rytíři, zatímco Milota z Dědic své těžkooděnce z bitvy, která dostala tak nečekaný obrat, raději vyvedl. Byl si vědom toho, že smrtí českého panovníka je další boj ztracen.

Milota z Dědic byl později označen za zbabělce a zrádce, který nechal českého krále v rozhodující chvíli na holičkách. Ale tak tomu nebylo. Milotovi se jen podařilo zachránit jádro české armády odsouzené k porážce. Po prohrané bitvě zůstal věrný Přemyslovcům a dál hájil zájmy ovdovělé královny Kunhuty i mladičkého krále Václava II.

Do značné míry si Přemysl Otakar II. za svou porážku mohl sám, neboť na cestě k bojišti se ještě přesouvaly posily, které tam však dorazily už pozdě, protože český panovník bitvu začal bez ohledu na to, že k němu tyto posily ještě nedorazily. Kdyby vyčkal jejich příchodu, možná by bitvu u Suchých Krut vyhrál a dějinný vývoj by se odehrával jinak.

Přemysl Otakar II. rovněž přecenil možnosti svých těžkooděnců. Pod těžkými kovovými pláty se jeho obrněným rytířům velmi těžce dýchalo, neboť v den bitvy panovalo obrovské vedro a tito bojovníci se velice rychle unavili.

Lehká rakouská a uherská jízda na tom byla o poznání lépe a právě tu proti unavenému těžkému jezdecktvu českého krále Rudolf I. Habsburský nasadil. Jak se ukázalo, byl to manévr, který osud celé bitvy rozhodl.

Na Otakarově porážce byl v české historiografii done dávna také přeceňován podíl jihočeských Vítkovců, kteří bojovali proti svému králi na Habsburkově straně. Jenomže podle dobových zpráv do bitvy prakticky vůbec nezasáhli, a když zjistili, že český panovník padl, rychle se z bojiště stáhli a odebrali se zpět do Čech.

Traduje se, že v noci před bitvou českého krále potají navštívil sám Záviš z Falkenštejna a nabídl mu pomoc. Prý chtěl se svými bojovníky v průběhu bitvy do Rudolfova vojska vnést zmatek nečekaným úderem zezadu. Měla to být Otakarova pátá kolona v týlu nepřítele, ale český král tak podlou nabídku odmítl. Zda tomu tak doopravdy bylo, však nelze s určitostí tvrdit; podle všeho se jedná jen o pozdější lidovou pověst, která měla Záviše z Falkenštejna jako pro radného zrádce ještě více zostudit.

Smrt Přemysla Otakara II. znamenala pro obyvatele Čech obrovskou tragédií. Země byla drancována ozbrojenými tlupami Braniborů, jejichž vévoda od Rudolfa I. Habsburského Čechy nakonec získal do pětileté správy. Následoval hladomor, jemuž podlehly desetitisíce lidí – a některé oblasti byly téměř zcela vylidněny.

Pýcha českého krále, který se s ambiciózním českým a moravským panstvem nechtěl dělit o moc a měl mezi ním mnoho skrytých i zjevných nepřátel, se nakonec vymstila celému českému národu. Smrt Přemysla Otakara II. byla zároveň předznamenáním soumraku dlouhé vlády knížecího a královského rodu Přemyslovců. Ten o osmadvacet let po bitvě u Suchých Krut (toto místo se též nazývalo Moravské